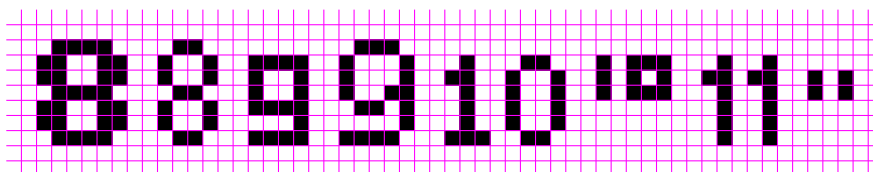

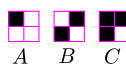
mała delta

Policz i oblicz

Weź kartkę w kratkę i zamaluj kilka pól na czarno w ten sposób, by powstała liczba od 8 do 11, na przykład:

Policz, ile razy w Twoim rysunku występuje każdy z następujących układów zamalowanych pól:

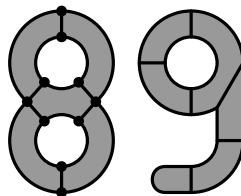

A teraz oblicz wartość $9 + A - B - C$.

Na przykład, dla kolejnych liczb z rysunku przykładowego wychodzi:

- pierwsza ósemka: $9 + 3 - 0 - 4 = 8$
- druga ósemka: $9 + 3 - 4 - 0 = 8$
- pierwsza dziewiątka: $9 + 1 - 0 - 1 = 9$
- druga dziewiątka: $9 + 3 - 3 - 0 = 9$
- pierwsza dziesiątka: $9 + 3 - 2 - 0 = 10$
- druga dziesiątka: $9 + 2 - 0 - 1 = 10$
- pierwsza jedenastka: $9 + 2 - 0 - 0 = 11$
- druga jedenastka: $9 + 2 - 0 - 0 = 11$

Jeśli sam napiszesz liczbę (od 8 do 11) trochę inaczej niż na przykładowych obrazkach, to również wynikiem powinna być napisana przez Ciebie liczba. Dlaczego?

Podobną sztuczkę można również wykonać, nie używając kartki w kratkę. Na rysunku powyżej widzimy ósemkę. Jest tam $n = 10$ punktów (wierzchołków) połączonych $m = 16$ liniami (krawędziami). Spośród powstałych obszarów (ścian) $f = 5$ jest wypełnionych. Po dodaniu $9 + n + f - m$ otrzymujemy 8. Analogicznie, dla dziewiątki mamy

$$9 + n + f - m = 9 + 12 + 6 - 18 = 9.$$

Dla jedenastki zrobionej z dwóch patyczków (bez żadnych wypełnionych obszarów) mamy $9 + 4 + 0 - 2 = 11$. Po wykonaniu tego obliczenia dla jednej z naszych liczb (od 8 do 11) podzielonej na obszary w inny sposób również w wyniku otrzymamy nią samą. (Jedna uwaga: zaznaczane obszary muszą być takie, że nie można poprowadzić przez nie krawędzi w ten sposób, by obszar nie rozpadł się na dwa mniejsze. Inaczej mówiąc, nie mogą mieć dziur w środku.)

*   *   *

Napisz liczbę od 8 do 11. Oznacz przez X liczbę cyfr, a przez Y liczbę dziur w cyfrach. Oblicz $9 + X - Y$. Co wychodzi?

Obie powyższe sztuczki polegają właśnie na obliczaniu $9 + X - Y$. W przypadku tej drugiej dość łatwo to udowodnić. Najprostszym możliwym rysunkiem jest rysunek pusty, dla którego

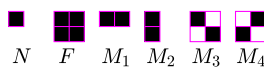
$$n = m = f = X = Y = 0, \quad \text{czyli} \quad X - Y = n + f - m.$$

Bardziej skomplikowane rysunki otrzymujemy przez dodanie nowego wierzchołka (n i X zwiększają się o 1), albo dodanie nowej krawędzi (m zwiększa się o 1; jeśli dwa połączone wierzchołki były już połączone w inny sposób, to tworzy się nowa dziura, w przeciwnym przypadku X zmniejsza się o 1), albo dodanie nowej ściany (f się zwiększa, a Y się zmniejsza o 1). Każda z tych operacji zachowuje równość $X - Y = n + f - m$, więc skoro zachodziła ona na początku, to będzie również zachodziła na końcu.

Pierwsza sztuczka opiera się na tym samym. Zamiast obliczać układy A, B, C pokazane wyżej, można też obliczać

$$9 + N + F - M_1 - M_2 - M_3 - M_4,$$

gdzie N, F, M_i oznaczają, ile razy na naszym rysunku występują następujące układy:

Po zastanowieniu można zauważyć, że N to w zasadzie liczba wierzchołków, F — liczba ścian, a M_i to liczba krawędzi idących w jednym z kierunków. Pokazanie, że oba wzory liczą w zasadzie to samo, zostawiamy Czytelnikowi.

*   *   *

Wartość

$$X - Y = n + f - m$$

dla danego rysunku nazywamy jego *charakterystyką Eulera*; jest ona ważnym *niezmiennikiem topologicznym*, czyli wielkością niezmienną się przy tzw. homeomorfizmach (intuicyjnie mówiąc — przekształceniach, które mogą zmieniać kształt i wielkość, ale nic nie rozrywają ani nie sklejają). Można ją policzyć nie tylko dla obszarów na płaszczyźnie — na przykład, dla dowolnego wielościanu wypukłego jeśli n jest liczbą wierzchołków, m — liczbą krawędzi, f — liczbą ścian, to zachodzi ładny wzór

$$n + f = 2 + m.$$

Dzieje się tak dlatego, że charakterystyką Eulera sfery (topologicznie równoważnej z powierzchnią wielościanu) jest 2. Charakterystyka Eulera jest określona również w podobny sposób dla obiektów mających więcej wymiarów niż 2.

Małą Deltę przygotował Eryk KOPCZYŃSKI